



Valné shromáždění

Distr.: Obecný
8. srpna 2016

Originál: Angličtina

Sedmdesáté první zasedání

Bod jednání 69 (b) prozatímního programu
Prosazování a ochrana lidských práv: lidskoprávní
otázky, včetně alternativních přístupů ke zlepšování
účinné realizace lidských práv a základních svobod

Odpovídající bydlení jako součást práva na přiměřenou životní úroveň

Poznámka sekretariátu - obecná

Sekretariát má tu čest předložit Valnému shromáždění zprávu zvláštní zpravodajky pro odpovídající bydlení jako součásti práva na přiměřenou životní úroveň a práva nebýt v tomto ohledu diskriminován, Leilani Farhy, předloženou v návaznosti na rezoluce Rady pro lidská práva č. 15/8 a 31/9.

Zpráva zvláštní zpravodajky pro odpovídající bydlení jako součásti práva na přiměřenou životní úroveň a práva nebýt v tomto ohledu diskriminován

Shrnutí

Padesáté výročí přijetí Mezinárodního paktu o občanských a politických právech a Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech skýtá významnou příležitost reflektovat důsledky rozdělení práv, která byla ve Všeobecné deklaraci lidských práv upravena společně, do dvou kategorií. Zvláště významné bylo rozhodnutí rozdělit právo na život a právo na odpovídající bydlení.

Právo na život nenáleží ani do jedné z těchto kategorií lidských práv. Prožitá zkušenost dokládá, že právo na život nemůže být odděleno od práva na bezpečné místo k životu a právo na bezpečné místo k životu má význam jedině v kontextu práva na život v důstojnosti a bezpečí, ve svobodě od násilí.

Právo na odpovídající bydlení je příliš často oddělováno od práva na život a základních lidskoprávních hodnot a je k němu přistupováno spíše jako k politické aspiraci než k základnímu právu, které vyžaduje včasné, na právech založené opatření a přístup ke spravedlnosti.

Porušení práva na život byla konstatována především v případech, kdy přímé konání nebo úmyslné opomenutí státu zbavilo člověka jeho života anebo tento jeho život ohrozilo. Neschopnosti států vypořádat se se systematickým zbavováním práva na život v souvislosti s chudobou, hrubě neodpovídajícím bydlením a bezdomovectvím se nedostávalo stejné pozornosti. Naléhavost a rozhořčení, které by podmínky, v nichž jsou miliony lidí nuceny žít, zdá se, absentují; stejně tak absentuje politická vůle tyto podmínky řešit.

S oporou o nově se objevující judikaturu podle národních, regionálních i mezinárodních lidskoprávních norem a v reakci na prožité zkušenosti nositelů práv jsou mezinárodní lidskoprávní mechanismy, státy, národní soudy, občanská společnost a média v dobré pozici pro to, aby předložily integrované pojetí práva na život. Nyní je čas opětovně spojit tato práva tak, aby bezdomovectví a hrubě neodpovídající bydlení byla považována a řešena jako nepřijatelná porušení práva na bydlení a práva na život.

Obsah

	<i>Strana</i>
I. Úvod	4
II. Odhalení vzájemných vazeb: život, důstojnost a bydlení	6
A. Bezdomovectví	6
B. Neoficiální sídliště	7
C. Migrace	7
D. Přírodní katastrofy	8
E. Situace po konfliktu	9
F. Finanční a bytové krize	9
G. Domácí násilí	10
H. Nezávislý život a institucionalizace	10
III. Právo lidských práv: právo na život a právo na bydlení	11
IV. Směrem k více inkluzivnímu pojetí práva na život a práva na odpovídající bydlení	14
A. Návrh Obecného komentáře Výboru pro lidská práva č. 36 o právu na život	14
B. Další orgány příslušné k výkladu úmluv	15
C. Regionální judikatura	17
D. Národní judikatura	18
V. Cesta kupředu: závěry a strategická doporučení	20

I. Úvod

1. Tato zpráva zvláštní zpravodajky pro právo na odpovídající bydlení jako součásti práva na přiměřenou životní úroveň a práva nebýt v tomto ohledu diskriminován je předkládána v návaznosti na rezoluce Rady pro lidská práva č. 15/8 a 31/9. Právo na život je uznáno jako „nejvyšší“ lidské právo, jehož ochrana je nezbytná pro realizaci všech dalších lidských práv.¹ Navzdory tomuto jeho ústřednímu postavení a skutečnosti, že miliony marginalizovaných lidí a skupin žijí ve strašných bytových podmínkách, které ohrožují jejich právo na život, nevěnovalo dosud mezinárodní lidskoprávní společenství mnoho pozornosti aplikovatelnosti práva na život na právo na odpovídající bydlení.

2. Cílem této zprávy je přispět k zoufale nezbytné diskuzi o relevanci a významu práva na život pro ty, kteří žijí v hrubě neodpovídajících bytových podmínkách, a pro ty, kteří jsou bez domova. Zpráva je včasná a reflektuje zkušenosti získané při výkonu mandátu až do tohoto okamžiku.²

3. Padesáté výročí přijetí Mezinárodního paktu o občanských a politických právech a Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech skýtá významnou příležitost reflektovat dopad rozdělení práv, která byla ve Všeobecné deklaraci lidských práv upravena společně, do dvou kategorií. Zvláště významné bylo rozhodnutí zakotvit právo na život pouze do jednoho z obou Paktů: Mezinárodního paktu o občanských a politických právech. Právo na život nenáleží ani do jedné z těchto kategorií lidských práv, občanských a politických, nebo hospodářských, sociálních a kulturních. Má rozměry obou. Někdo může být zbaven života konáním státu, jako jsou mimosoudní popravy, ale stejně tak tím, že mu bude odepřen přístup k jídlu, vodě, kanalizaci a bezpečnému místu k životu. Charta Organizace spojených národů a Vídeňská deklarace a Akční program, přijaté na Světové konferenci o lidských právech v roce 1993, odrážejí toto celostní pojetí lidských práv, které uznává nejen vzájemnou provázanost a nedělitelnost práv, ale rovněž jasné spojení mezi důstojným životem a realizací všech lidských práv.

4. Rozhodnutí, které padlo před 50 lety, zakotvit toto ústřední, zastřešující právo do pouze jednoho z Paktů nastolilo dilema: mělo by právo na život v článku 6 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech být okleštěno od své kritické dimenze hospodářských, sociálních a kulturních práv? Měla by se porušení práva na život omezovat na situace, kdy je úmyslně způsobena smrt, anebo kdy lze způsobení smrti předejít, jako je ukládání trestu smrti, vražda nebo vražda novorozence? Nebo by stejně měla být nahlížena porušení, která jsou důsledkem nedbalosti státu, porušení, k nimž došlo např. z důvodu nepřijetí přiměřených opatření, která by zajistila přístup k jídlu, bydlení, vodě a dalším životně nezbytným potřebám? Odpovědi na tyto otázky jdou ve svých důsledcích daleko za interpretaci práv, zakotvených v těchto dvou Paktech. Mají významné důsledky pro lidi, jejichž právo na život je ohrožováno jejich bezdomovectvím nebo neodpovídajícím bydlením, a pro způsob, jímž státy a další aktéři budou řešit jejich těžkou situaci.

5. Vztah práva na život a práva na odpovídající bydlení se ukázal jako stěžejní pro práci držitele tohoto mandátu. Právo na odpovídající bydlení je příliš často oddělováno od lidskoprávních hodnot, které tvoří jeho základ, a je k němu přistupováno spíše jako k socioekonomické politické aspiraci než jako k základnímu právu, které vyžaduje účinná, na právech založená opatření a včasný přístup ke spravedlnosti.

¹ Výbor pro lidská práva, Obecný komentář č. 6 (1982), odst. 1.

² Zvláštní zpravodajka je vděčná za všechny připomínky a vklady, které se jí dostalo při přípravě zprávy, která je dostupná z: www.ohchr.org/EN/Issues/Housing/Pages/RighttoLifeRighttoAdequateHousing.aspx.

6. Oficiální mise a pracovní návštěvy jak bohatých, tak i rozvíjejících se ekonomik, poskytly zvláštní zpravodajce příležitost setkávat se s lidmi všeho věku, kteří jsou bez domova, žijí na chodnicích, v parcích, v autech a opuštěných budovách, v útulcích, kolektivních centrech, kontejnerových sídlištích, ústavech a na místech, kam byli přemístěni, a na neoficiálních sídlištích. Mnoho z nich je nuceno žít v přeplněných podmínkách, bez tekoucí vody nebo elektřiny, mezi exkrementy a odpady, bez odpovídající ochrany před nepříznivým počasím, bez postele, na kterou by si mohli lehnout, s malým množstvím jídla a s žádným místem, na kterém by se mohli umýt nebo se vyprázdnit; často ohrožování násilím, nedostatkem bezpečí a stigmatizací a nucení dívat se na děti, jak trpí a jak často umírají z důvodů dlouhotrvajících průjmů nebo jiných dopadů života bez nezávadné vody, hygienického zázemí nebo bydlení, což je vůbec ze všeho nejhorší. Život všech drží na nejtenčí niti, lpí na životě, důstojnosti a lidskosti a často se jim nedostává žádná forma sociální ochrany.

7. Když se na tyto stejné podmínky posvítí v kontextu vězení nebo detenčních center, není žádných pochyb o tom, že tyto musí být považovány za hrubé porušení lidských práv, která vyžadují činy. Když jsou na druhé straně zmíněny jako porušení práva na odpovídající bydlení, objevuje se pouze málo pochopení pro naléhavost nebo rozhořčení a, spíše než že by tyto podmínky byly řešeny jako obrovský lidskoprávní problém, vyžadující koordinovanou pozornost, jsou odsunuty do diskuzí o infrastruktuře a udržitelném rozvoji.

8. Lidé, kteří jsou bez přístřeší nebo žijí v nevyhovujícím bydlení, popisují své zkušenosti slovy o boji za svou důstojnost a život: to je to, jak formulují svůj nárok na lidská práva. Nebudují žádné umělé hranice mezi svými životními podmínkami a tím, co pokládají za porušení lidských práv. Vypráví, že s nimi není zacházeno jako s lidskými bytostmi, že vládním úředníkům nezáleží na tom, jestli jsou živí, či mrtví, že jsou považováni za „postradatelné“. Zažívají zapomnění a nedbalost ze strany vlád, jsou odkázáni na to probíjet se v netolerovatelných podmínkách, jako kdyby se nejednalo o stejné porušování lidských práv, jako je přímé konání vlády. Odpovídající odpověď na tyto životní podmínky vyžaduje otevřenost nejen nárokům na právo na odpovídající bydlení, ale rovněž základnějším nárokům na právo na život. Tyto nároky nebyly dosud nicméně mezinárodním lidskoprávním společenstvím plně vyslyšeny.

9. Nejvyšší úředníci Organizace spojených národů pouze vzácně poukazují na rozšířené bezdomovectví a neodpovídající bydlení jako na lidskoprávní krizi, vyžadující prioritní pozornost. Výbor pro lidská práva musí ještě zvážit, zda nepřijetí pozitivních opatření, která by řešila bezdomovectví, zakládá porušení práva na život. Habitat III, třetí Konference OSN o bydlení a udržitelném rozvoji neoznačila systematické porušování práva na život a práva na odpovídající bydlení za klíčové otázky; a národní soudy a lidskoprávní orgány pouze vzácně vstupují do jednání s vládami o otázkách jejich odpovědnosti přijmout účinné strategie, které by se zaměřovaly na bezdomovectví a netolerovatelné životní podmínky a které by je odstraňovaly, jako o vynutitelných lidskoprávních závazcích.

10. Na svých misích zvláštní zpravodajka zjistila, že panuje zřetelný kontrast mezi tím, jak zbavení svého práva na bydlení popisují nositelé práv v komunitách, a tím, jak je toto diskutováno na setkáních s vládními úředníky. Ti, kteří žijí v hrubě nevyhovujícím bydlení nebo kteří jsou bez přístřeší, zažívají toto zbavení jako útoky na svou důstojnost a práva, zatímco vládní úředníci považují bydlení za jeden z mnoha programových požadavků, jemuž při alokování prostředků rozpočtu konkurují dálnice a sportovní stadiony, které jsou vybaveny množstvím bytových jednotek nebo toalet, často bez smysluplného dopadu na život těch, kteří to potřebují. Účinná opatření reagující na neodpovídající bydlení a bezdomovectví jako porušení lidských práv vyžadují uznat, že bytové politiky a programy jsou prostředky, jejichž prostřednictvím je zajišťováno základní právo na důstojný život v bezpečí.

II. Odhalení vzájemných vazeb: život, bezpečí, důstojnost a bydlení

11. Podle odhadů je světově jedna třetina úmrtí spojena s chudobou a neodpovídajícím bydlením³ a obrovský dopad substandardního bydlení a bezdomovectví na právo na život, bezpečí a důstojnost pro nejvíce zranitelné skupiny obyvatelstva je nezpochybnitelný. Následující příklady, které se zaměřují na prožité zkušenosti určitých skupin žijících ve zvláštních podmínkách, nabízejí hlubší porozumění vzájemným průnikům mezi právem na bydlení a právem na život.

A. Bezdomovectví

12. Pro každého, kdo je bez domova nebo je navázán na ulici, je život v bezpečí a důstojnosti téměř nemožný. Míra úmrtí mezi lidmi bez domova je dvakrát až desetkrát vyšší než mezi těmi, kteří bez domova nejsou.⁴ V osmi státech v Indii zemřelo mezi lety 2010 a 2016 přibližně 24 000 lidí bez domova v důsledku svých životních podmínek, např. z důvodu nákazy infekčními onemocněními, dopravních nehod a vystavení těmto prvkům.⁵ Mezitím zjištění studie zpracovávané Spojeným královstvím Velké Británie a Severního Irsku např. ukazují, že průměrný věk žen bez domova je 43 let, ve srovnání s 80 lety u žen z obecné populace.⁶

13. Lidé bez domova jsou vystaveni soustavnému zastrašování, diskriminaci a obtěžování; je jim odíráno přístup k místům, kde by se mohli osprchovat, vyprázdnit, nebo se najíst; jsou shlukováni a vyháněni z měst a přemísťováni na odlehlá místa, kde nikdo nechce žít; a čelí extrémním formám násilí (A/HRC/31/54, odst. 21). Ženám bez domova jsou často vládními úředníky odebírány děti, a to s odůvodněním, že tyto jim nemůžou poskytnout život v bezpečí a důstojnosti.⁷

14. Nejnovější dostupné odhady ukazují, že více než 100 milionu dětí pravděpodobně žije na ulici.⁸ To je důsledek naléhavých situací: zneužívání ve svém domově, extrémní chudoby, rozpadu rodiny a přemístění nebo bezdomovectví. Žijí v nebezpečí, soustavně ohroženy násilím ze strany veřejnosti, stejně jako ze strany policejních orgánů. Jsou podvyživené, nemají žádný přístup k hygienickým zařízením a často spí v drsných podmínkách. Jejich zranitelnost v oblasti sexuálního vykořisťování s sebou nese značné ohrožení jejich života, včetně pohlavně přenosných chorob.⁹ Nedůstojnost a utrpení, které lidé bez domova a děti vyzbou na ulici zažívají ve svých každodenních životech, nelze přeceňovat [pozn. je možné, že se jedná o překlep v originále a správně mělo být

³ Anne-Emanuelle Birn, "Addressing the societal determinants of health: the key global health ethics imperative of our times", v Solomon Benatar a Gillian Brock, eds., *Global Health and Global Health Ethics* (Cambridge, United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland, Cambridge University Press, 2011), odst. 43.

⁴ *Ibid.*, odst. 41.

⁵ Podání Housing Rights and Land Network pro tuto zprávu.

⁶ Krize, "Homelessness: a silent killer; a research briefing on mortality amongst homeless people", prosinec 2011.

⁷ Ženy a právo na odpovídající bydlení (United Nations publication, Sales No. E.11.XIV.4).

⁸ Dětský fond OSN (UNICEF), *The State of the World's Children 2006* (New York, 2006).

⁹ Viz např. Md Jasim Uddin a další, "Vulnerability of Bangladeshi street children to HIV/AIDS: a qualitative study", *BMC Public Health*, vol. 14, č. 1151 (2014). Dostupné z: <http://bmcpubhealth.biomedcentral.com/articles/10.1186/1471-2458-14-1151>.

podceňovat]. V několika studiích děti ulice vyjádřily nad svým životem vážné chmury s tím, že cítí, že před sebou nemají vůbec žádnou budoucnost.¹⁰

B. Neoficiální sídliště

15. Selhání států řešit podmínky v neoficiálních sídlištích vede k mnohým ohrožením života, důstojnosti a bezpečí. Nehody jsou zcela běžné. V důsledku neautorizovaných elektrických spojení, vaření na otevřeném ohni uvnitř obydlí, či používání vysoce hořlavých konstrukčních materiálů jako jsou kartony a plasty dochází k požárům. Sídliště jsou běžně vybudována ve zrádném terénu. Prosté nehody se stávají fatálními, když krizové služby buď na místo nedokáží dorazit, anebo nejsou ochotny tam vstoupit.

16. Onemocnění, k nimž dochází v důsledku závadné vody či špatné hygieny, zabijí světově více než 840 000 lidí ročně, přičemž v tomto počtu jsou zvýšeně zastoupeny děti mladší 5 let.¹¹ To zahrnuje úmrtí z důvodů průjmových onemocnění způsobených závadnou vodou k pití, neodpovídající vodou pro hygienu a nedostatkem odpovídající kanalizace.¹² Zanedbaná tropická onemocnění, jako je vzteklna, horečka dengue a Chagasova choroba, jsou zvýšeně zastoupeny v podmínkách neodpovídající kanalizace a kontaktu s hmyzem, domácími a hospodářskými zvířaty.¹³ Běžná je rovněž cholera způsobená bakteriemi, které se šíří z jídla nebo vody, které byly kontaminovány lidskou stolicí, a bez odpovídající, rychlé a účinné zdravotní péče poskytnuté v rámci několika hodin může způsobit smrt.¹⁴

C. Migrace

17. Na světě jsou v současnosti přibližně 232 milionů mezinárodních migrantů (Odbor pro ekonomické a sociální otázky OSN, 2013) a 740 milionu vnitrostátních migrantů (Rozvojový program OSN, 2009).¹⁵ Migranti čelí ve svých nových komunitách v mnoha případech diskriminaci a sociálnímu vyloučení, je jim odepírán přístup k bezpečnému místu pro život. Migranti žijí v „první generaci“ neoficiálních sídlišť, která byla vytvořena převážně nově přichozími, zvláště v rychle se rozvíjejících městech a metropolích. V těchto sídlištích panují často ty nejvíce odsouzeníhodné podmínky, a to z důvodu absence jejich oficiálního uznání ze strany státních orgánů. Rezidenti mohou dlouhodobě žít ve stanech nebo jiném netrvanlivém bydlení, pod soustavnou hrozbou vysídlení, bez odpovídajícího

¹⁰ UNICEF, “A study on street children in Zimbabwe”, 2001, dostupné z: www.unicef.org/evaldatabase/index_14411.html.

¹¹ Annette Prüss-Ustün a další, “Burden of disease from inadequate water, sanitation and hygiene in low- and middle-income settings: a retrospective analysis of data from 145 countries”, *Tropical Medicine & International Health*, vol. 19, číslo 8 (srpen 2014), dostupné z: www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4255749/.

¹² Viz Světová zdravotnická organizace (WHO) a UNICEF, *Progress on Sanitation and Drinking Water: 2015 Update and MDG Assessment* (Ženeva, 2015). Viz též Annette Prüss-Ustün a další, “Burden of disease from inadequate water, sanitation and hygiene in low- and middleincome settings: a retrospective analysis of data from 145 countries”, *Tropical Medicine and International Health*, vol. 19, č. 8 (srpen 2014), dostupné z: www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4255749/.

¹³ Více než bilión lidí v 149 zemích zasažených zanedbanými tropickými onemocněními, viz WHO, *Health in 2015, from MDGs to SDGs* (Ženeva, 2015)

¹⁴ Viz společný obviňovací dopis, případ č. HTI 3/2014 a odpovědi z 10/10/2014 a 25/11/2014, v dokumentu A/HRC/28/85; a společný obviňovací dopis, případ č. OTH 7/2015, v dokumentu A/HRC/31/79.

¹⁵ International Organization for Migration, *World Migration Report 2015: Migrants and Cities — New Partnerships to Manage Mobility* (Ženeva, 2015).

přístupu k jídlu nebo živobytí a bez jakýchkoli základních služeb, včetně vody, kanalizace, elektřiny a sběru odpadů. V města Accra v Ghaně např. studie ukázala, že 94 procent migrantů v sídlišti nemělo záchod.¹⁶

18. Migranti představují většinu stavebních dělníků pro projekty velkých sportovních událostí, přičemž často žijí v pracovních táborech v odsouzených podmínkách, vydáni na milost soukromým kontraktantům a developerům. Amnesty International zdokumentovala podmínky v pracovních táborech v Kataru, přičemž zjistila, že ubytování zde je nehygienické, přeplněné, vystavené záplavám z důvodu nedostatečné kanalizace, a nenaplnuje bezpečnostní opatření, jako jsou požární alarmové systémy nebo hasící přístroje. Dělníci neměli žádnou možnost, jak se domoci nápravy těchto podmínek.¹⁷ Domácí migrující pracovníci vypověděli, že byli nuceni spát v halách, nechráněných životních prostorech nebo ve skříních domovů, v nichž pracovali.¹⁸ V některých rozvinutých zemích ubytovny odmítly přijímat migranty, anebo je přijímaly pouze na omezenou dobu.¹⁹ V těchto případech se migranti usazují ve slumech, chatách a opuštěných nebo rozestavěných budovách.

D. Přírodní katastrofy

19. Od roku 2008 je každý rok průměrně 26,4 milionu lidí přemístěno v důsledku přírodních katastrof, včetně sesuvů půdy, záplav, tajfunů a tsunami. Pravděpodobnost přemístění z důvodu přírodní katastrofy je v současnosti o 60 procent vyšší, než byla před čtyřmi desetiletími. Není překvapením, že klíčovým faktorem zranitelnosti je rychlá, neplánovaná a špatně administrovaná urbanizace.²⁰ Ti, kteří bydlí v nejchudších a nejnebezpečnějších obydlích, jsou přírodními katastrofami nepřiměřeně zasahováni, často s tragickými důsledky; jsou rovněž nejméně schopni se vyrovnat s následky.

20. Podmínky ubytování po přírodní katastrofě nechávají bezpečí, důstojnost i život viset na vlásku. Např. dvě velká zemětřesení v Nepálu v dubnu/květnu 2015 zachvátila třetinu populace země, poškodila nebo zničila více než 712 000 domovů a přemístila více než 2,6 milionu lidí. V listopadu 2015 200 000 domácností stále žilo v provizorních nebo dočasných ubytovnách, trpělo bez dostatečného jídla nebo přístupu k živobytí, školám nebo jiným významným službám. Monzuny a zima dále prohloubily jejich akutní stav. Mnoho jich vyjádřilo hluboké obavy z absence střednědobých plánů pro opětovné osídlení a z nuceného vystěhování.²¹ V situaci po přírodní katastrofě vede zničení nebo absence dokumentů, dokládajících vlastnické nebo jiné držitelské právo k tomu, že mnoho z těch, kteří jsou rezidenty neformálních sídlišť, nebo kteří mají komplexní držitelské vztahy, včetně svobodných matek, nejsou schopni si nárokovat bezpečné místo k životu.²²

¹⁶ Ibid., s. 44.

¹⁷ Amnesty International, "The ugly side of the beautiful game: exploitation of migrant workers on a Qatar 2022 World Cup site", 30. března 2016, dostupné z www.amnesty.org/en/documents/mde22/3548/2016/en/.

¹⁸ Human Rights Watch, "Domestic plight: how Jordanian laws, officials, employers and recruit ers fail abused migrant domestic workers", 27. září 2011, dostupné z: www.hrw.org/report/2011/09/27/domestic-plight/how-jordanian-laws-officials-employers-and-recruiters-fail-abused.

¹⁹ Viz společná urgentní výzva, případ č. NLD 1/2014, v dokumentu A/HRC/29/50.

²⁰ Norwegian Refugee Council and Internal Displacement Monitoring Centre, "Global estimates 2015: people displaced by disasters", 2015, s. 24.

²¹ "Nepal: obstacles to protection and recovery", in Alexander Bilak a další, "Global report on internal displacement", (Geneva, Internal Displacement Monitoring Centre, 2016), dostupné z: www.internal-displacement.org/globalreport2016/

²² Viz rovněž zprávy bývalé zvláštní zpravodajky pro odpovídající bydlení, A/66/270 a A/HRC/16/42.

E. Situace po konfliktu

21. Neoddělitelnost práva na život a práva na bydlení je rovněž zintenzivněna v situacích konfliktu, zvláště pokud jsou zasaženy domovy a rezidenční území. Demolice domů, ostřelování a bombardování v rezidenčních územích a zničení infrastruktury (např. voda, kanalizace, elektrické rozvody) jsou často používány jako akty agrese v průběhu konfliktu, čímž činí celá území nevyhovující a nevhodná pro život. V roce 2014 bylo např. v pádem do Gazy zničeno nebo značně či mírně poškozeno 160 000 ubytovacích jednotek.²³ Osmnáct měsíců po válce nebyly rekonstrukce či opravy domovů 74 procent palestinských rodin, které byly přemístěny, ani zahájeny, v důsledku čehož přibližně 90 000 lidí zůstalo přemístěno nebo bez domova.²⁴

F. Finanční a bytové krize

22. Neregulované spekulace s nemovitostmi a půdou, predátorské hypotéky a deregulované globální toky kapitálu vyústily v ekonomickou krizi v různých zemích napříč světem. „Bublina“ trhu s nemovitostmi poloviny 80. a 90. let v Japonsku, finanční krize v Argentině v „nultých“ letech a hypotéková krize roku 2007 v mnoha zemích, včetně Spojených států amerických a několika států západní Evropy, měly všechny devastující účinek na nízkopříjmové a chudé domácnosti.

23. Japonsko stále stojí před úkolem opět se postavit na nohy a v současnosti čelí pokračujícímu nárůstu lidí bez domova.²⁵ Úroveň nezaměstnanosti v Argentině se za deset let ztrojnásobila, což má za následek vysoký počet domácností, které nejsou schopny splácet své hypotéky, nájemné nebo poplatky za služby.²⁶ Ve Španělsku, Irsku a Řecku tisíce nízkopříjmových a chudých jednotlivců zažilo nucené vystěhování v důsledku uzavření trhu či zadluženosti a bylo proto nuceno opustit své domovy a odejít do táborů nebo přeplněného ubytování u příbuzných a přátel anebo skončilo bez domova. Za těchto okolností není neběžný nárůst míry sebevraždy. Ve Spojených státech se počet sebevražd podnětých silným stresem souvisejícím s bydlením – nucenými vystěhováními a uzavřeními trhu – mezi lety 2005 a 2010 zdvojnásobil.²⁷ Evropa rovněž zaznamenala 6,5

²³ Viz následující z the Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, Humanitarian Bulletin: Occupied Palestinian Territory, leden 2016, dostupné z: http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/ocha_opt_the_humanitarian_monitor_2016_01_05_english_0.pdf, “Gaza initial rapid assessment”, 27 August 2014, available from http://gaza.ochaopt.org/2015/06/key-figures-on-the-2014-hostilities/#_ftn6.

²⁴ Office for the Coordination of Humanitarian Affairs, Humanitarian Bulletin: Occupied Palestinian Territory, January 2016, available from http://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/ocha_opt_the_humanitarian_monitor_2016_01_05_english_0.pdf.

²⁵ Yoshihiro Okamoto a další, “Homelessness and housing in Japan”, příspěvek připravený pro the Centre for Urban and Community Studies, Toronto, Kanada, červen 2004, dostupné z: www.urbancentre.utoronto.ca/pdfs/housingconference/Okamoto_et_al_Homelessness_.pdf

²⁶ Comisión Económica para América Latina y el Caribe and UNICEF, “Efectos de la crisis en Argentina: las políticas del Estado y sus consecuencias para la infancia”, documento de difusión, listopad 2006, dostupné z: www.unicef.org/argentina/spanish/Efectos_Crisis_en_Argentina_-_Documento_de_Difusion.pdf.

²⁷ Katherine A. Fowler a další, “Increase in suicides associated with home eviction and foreclosure during the United States housing crisis: findings from 16 national violent death reporting system States, 2005-2010”, American Journal of Public Health, vol. 105, č. 2 (únor 2015).

procentní nárůst sebevražd mezi lety 2007 a 2011.²⁸ Ve státech, kde byly dostupné sociální programy pro dotčené osoby, se podobná míra sebevražednosti neobjevila.²⁹

G. Domácí násilí

24. Pro ženy a děti, které se staly oběťmi domácího násilí, domov přestává být bezpečným útočištěm, naopak to má být a je to nejnebezpečnější místo, které v některých případech vede k jejich smrti.³⁰ Faktory, jako jsou přeplněné rezidence, špatná obyvatelnost a nedostatek přístupných služeb (voda, elektřina a kanalizace) zvyšují výskyt domácího násilí. Mnoho žen v takové situaci není schopno se odstěhovat od násilníka z domu, jelikož nemají rodinu, komunitu ani státní podporu. Mnoho žen navíc nemůže opustit násilné prostředí, protože není dostupné ani alternativní ubytování ani finanční podpora. Ty, kterým se podaří opustit domov, se stávají zranitelnými, pokud jde o bezdomovectví a následně mohou zažívat další násilí.

H. Nezávislý život a institucionalizace

25. Je mnoho způsobů, jimiž bytové podmínky lidí se zdravotním postižením kolidují s jejich právem žít v důstojnosti a bezpečí, jakož i samotným právem na život. Nezávislý život vyžaduje, aby lidé se zdravotním postižením měli na výběr, kde a jak budou žít.³¹ Skutečnost, že stát nezajistí podporu, která je pro nezávislý život nezbytná, vede k tomu, že lidé se zdravotním postižením často žijí v odsouzených podmínkách. Mohou být nuceni žít s rodinnými příslušníky v atmosféře zneužívání nebo izolace, kde mohou být ostrakizováni svými komunitami. Pokud žijí v neoficiálních sídlištích, často nemají žádný přístup k hygienickým zařízením, nebo musí využívat zařízení bez odpovídající podpory nebo vybavení, v důsledku čehož jsou vystavováni riziku onemocnění.³² Nedostatek odpovídající podpory těm, kteří jsou omezeni v hybnosti, vede k tomu, že se z nich stávají virtuální vězni, uvězněni ve svých domovech, což může být potenciálně až smrtící, zvláště v situaci přírodních katastrof a v mimořádných situacích.

26. Mnoho lidí se zdravotním postižením žije v institucích, protože komunitní podpora, která by jim zajistila nezávislý život, je nedostupná. Mnoho je institucionalizováno bez jejich souhlasu. Takové instituce jsou stále přeplněné. Rezidenti často nemohou mít sociální nebo rodinné vztahy mimo instituci a v některých případech jsou nuceni setrvávat po dlouhou dobu v izolačních celách (viz A/HRC/28/37). V některých zemích, jako je Moldavská republika (viz A/HRC/31/62/Add.2, odst. 48-52 a 61-72), jsou rezidenti „kontrolováni“ prostřednictvím užívání fyzických omezení a značných dávek psychiatrické medicíny a sedativ. Někteří rezidenti jsou nuceni spát v uzamčených „klecových

²⁸ Aaron Reeves, Martin McKee a David Stuckler, “Economic suicides in the Great Recession in Europe and North America”, *The British Journal of Psychiatry*, vol. 205, č. 3 (září 2014).

²⁹ *Ibid.*

³⁰ Viz Interamerický soud pro lidská práva, *Maria Da Penha vs Brazil*, 2001; viz též www.corteidh.or.cr/tablas/r23765.pdf.

³¹ Viz Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, čl. 19.

³² Viz např. Aime Tsinda a další, “Challenges to achieving sustainable sanitation in informal settlements of Kigali, Rwanda”, *International Journal of Environmental Research and Public Health*, vol. 10, č. 12 (prosinec 2013).

lůžkách“ (nemocniční postel, ze které je udělaná malá klec). Násilí je běžné. Tyto podmínky společně zvyšují riziko úmrtí.³³

III. Právo lidských práv: právo na život a právo na bydlení

27. Prožití zkušenosti dokládají, že odpovídající bydlení, důstojnost, bezpečí a život jsou tak úzce provázané, jako by byly v podstatě neoddělitelné. To stejné je pravdou v mezinárodním právu lidských práv. Právo na život nemůže být odděleno od práva na bezpečné místo k životu a právu na bezpečné místo k životu má význam jedině v kontextu práva na život v důstojnosti a bezpečí, ve svobodě od násilí.

28. Ve svém Obecném komentáři č. 4 o právu na odpovídající bydlení Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva odmítl definice odpovídajícího bydlení, které se zaměřovaly na fyzické přístřeší a namísto toho přijal definici spojenou přímo s právem na život. Výbor uvedl následující:

Právo na bydlení by nemělo být interpretováno úzkým nebo restriktivním způsobem, který jej ztotožňuje např. s přístřeším, spočívajícím pouze v tom mít střechu nad hlavou, nebo který vnímá přístřeší pouze jako komoditu. Spíše by mělo být vnímáno jako právo žít někde v bezpečí, míru a důstojnosti.³⁴

29. Podobně Výbor pro lidská práva uvedl ve svém Obecném komentáři č. 6, že právo na život je „nejvyšším právem“, které „by nemělo být interpretováno úzce“, a že „mu nemůže být rozuměno restriktivním způsobem a ochrana tohoto práva vyžaduje, aby stát přijal pozitivní opatření“.³⁵ V rámci pravidelných přezkumů Výbor poukázal na dokladované dopady bezdomovectví na zdraví a život a konstatoval, že právo na život vyžaduje přijetí pozitivních opatření, která se budou zaměřovat na bezdomovectví (viz CCPR/C/79/Add.105).

30. Navzdory zjevnému souběhu práva na život a práva na odpovídající bydlení, rozdělení těchto lidských práv do dvou Paktů vedlo k oslabení porozumění společné souhry obou těchto práv. Aby se dostálo za dost tradičnímu vnímání soudně vymahatelných občanských a politických práv, porušení práva na život byla konstatována primárně v případech, kdy přímé konání státu nebo jeho úmyslná nečinnost zbavila člověka jeho života, anebo jeho život ohrozila.

31. Selhání států v přijetí pozitivních opatření, která by se zaměřovala na systematické zbavování práva na život z důvodu chudoby, hrubě nepřiměřeného bydlení a bezdomovectví, jak byla popsána v části II výše, obecně nebyla označována jako porušení. V tomto ohledu se v interpretaci a aplikaci práva na život a jeho průniků s právem na bydlení dále drželo v současnosti odmítané dělení mezi právy „první“ a „druhé“ generace, mezi soudně vymahatelnými právy a cíli, na jejichž dosažení lze aspirovat, - dědictví nesprávné dichotomie mezi oběma Pakty.

32. Se zakotvením práva na život do Mezinárodního paktu o občanských a politických právech byl Výbor pro lidská práva pověřen interpretací jeho obecného smyslu a vyjasňováním závazků státu respektovat, chránit a naplňovat právo na život. Nedávné úmluvy o lidských právech zahrnují právo na život, jak se aplikuje ve vztahu ke zvláštním skupinám, zejména dětem, migrantům a lidem se zdravotním postižením. Není pochyb o tom, že interpretace těchto ustanovení orgány, příslušnými k výkladu daných úmluv, bude posunovat dopředu porozumění právu na život způsobem, který vychází z prožitých

³³ Luke Clements a Janet Read, eds., *Disabled People and the Right to Life: The Protection and Violation of Disabled People's Most Basic Human Rights* (Abingdon, Spojené království, Routledge, 2008).

³⁴ Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva, Obecný komentář č. 4 (1991), odst. 7.

³⁵ Výbor pro lidská práva, Obecný komentář č. 6 (1982), odst. 1 a 5, in HRI/GEN/1/Rev.1.

zkušeností těchto různých skupin.³⁶ Dosud nicméně jedině Výbor pro lidská práva přijal obecný komentář o tomto právu a celá judikatura, vztahující se k právu na život na univerzální úrovni, v níž bylo rozhodováno o tvrzených porušeních práva na život, byla přijata v případech podle Opčního protokolu k Mezinárodnímu paktu o občanských a politických právech. Ve světle této vedoucí úlohy je třeba judikatuře Výboru věnovat zvýšenou pozornost.

33. Uznání Výboru, učiněné v Obecném komentáři č. 6 i v rámci periodických přezkumů, že právo na život vyžaduje pozitivní opatření, která se budou zaměřovat na bezdomovectví a chudobu, značně kontrastuje s absencí posouzení těchto závazků v úvahách Výboru při rozhodování o tvrzených porušeních podle Opčního protokolu.

34. V několika málo případech Výbor posuzoval, jak bezdomovectví zakládá vážné ohrožení života, zdraví a osobní integrity jednotlivců ve zranitelných situacích. Nicméně, překvapivě, Výbor se zdráhal zabývat se bezdomovectvím jako porušením práva na život. Namísto toho shledal že kroky státu vedoucí k bezdomovectví mohou zakládat kruté a nelidské zacházení, které je v rozporu s článkem 7 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, nebo neoprávněný zásah do obydlí v rozporu s článkem 17. Výbor silně omezil uznání vzájemné provázanosti občanských a politických práv s právem na odpovídající bydlení na tradičně negativní právní rámec zacházení, trestání nebo zásahu a nezabýval se s hmotněprávními závazky zaměřit se na bezdomovectví a neodpovídající bydlení jako na porušení práva na život.

35. V A. H. G. proti Kanadě Výbor posuzoval dopad vyhoštění A. H. G., kterému byla diagnostikována paranoidní schizofrenie, na Jamajku, kde bude vystaven „vysokému riziku zhoršení jeho zdravotního stavu, sociálního vyloučení, izolace a bezdomovectví“ (CCPR/C/113/D/2091/2011, odst. 3.2). A. H. G. tvrdil, že vyhoštění bude porušením jeho práva na život (čl. 6) a práva na svobodu od krutého a nelidského zacházení (čl. 7). Výbor přijal důkazy o neodpovídajícím bydlení a podpůrných službách na Jamajce pro lidi s psychosociálním postižením a stěžovatel tragicky, poté, co byl vyhoštěn, skutečně skončil bez domova, na „otevřené skládce“ (ibid., odst. 5.8). Přesto Výbor shledal tu část stížnosti namítající porušení práva na život „nedostatečně odůvodněnou“, a tudíž nepřipustnou. Výbor podle všeho v tomto kontextu individuální stížnosti aplikoval úzký přístup k právu na život, proti němuž varoval ve svém Obecném komentáři č. 6, když vyžadoval důkaz přímého a úmyslného ohrožení stěžovatelova života. Ve vztahu k právu nebýt vystaven krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení pak na druhé straně Výbor konstatoval porušení, když uvedl, že cílem článku 7 je chránit jak důstojnost, tak fyzickou i psychickou integritu jednotlivce – což je cíl, který by stejným způsobem mohli být připsán právu na život.

36. Podobně v Jasin proti Dánsku (viz CCPR/C/114/D/2360/2014) Výbor posuzoval důsledky bezdomovectví v kontextu svobodné matky, která čelila vyhoštění do Itálie. Osman Jasin uprchla za svým životem od násilného manžela v Somálsku a byla zachráněna italskou pobřežní službou, když přeplouvala Středozemní moře. V Itálii se bezúspěšně pokusila najít si bydlení, žila na ulici se svou jednoroční dcerou, spala na vlakových nádražích a tržištích. Paní Jasin a její dcera opustily Itálii, aby požádaly o azyl v Nizozemí, avšak byly navráceny do Itálie, kde paní Jasin znovu žila na ulici se svou dvouletou dcerou a spala na vlakových nádražích, a to i v průběhu těhotenství. Protože neměla žádnou adresu, byla jí odepřena

³⁶ Úmluva o právech dítěte, čl. 6, Mezinárodní úmluva o ochraně práv všech migrujících pracovníků a členů jejich rodin, čl. 9, a Úmluva o právech osob se zdravotním postižením, čl. 10. Výbory, které monitorují implementaci těchto úmluv, mohou posouvat autoritativní interpretaci práva na život ve vztahu ke zvláštním skupinám. V těchto úmluvách je právo na život formulováno široce, aby zajistilo, že budou uznány pozitivní závazky států. Výbor pro odstranění rasové diskriminace a Výbor pro odstranění diskriminace žen musí navíc posuzovat soulad se závazky států zajistit rovné užívání základních práv, včetně práva na život.

zdravotní péče během porodu jejího druhého dítěte. Když nemohla zaplatit obnovení italského povolení k pobytu, cestovala do Dánska. Výbor shledal, že její navrácení s dcerou do Itálie by zakládalo kruté a nelidské zacházení, protože je pravděpodobné, že by se znovu ocitly bez domova.

37. Uznání Výboru v těchto případech, že vyhoštění do bezdomovectví může zakládat kruté a nelidské zacházení nebo trestání a že oběti bezdomovectví mají v tomto ohledu právo na nápravu, je významné. Stejně důležité nicméně je zajistit přístup k soudnímu rozhodnutí a nápravě pro ty, kteří zažívají stejné strádání bezdomovectví, jejichž původcem je nekonání nebo nedbalost v rámci vlastních hranic státu. V A. H. G. a Jasin Výbor posoudil účinky široce rozšířených a systematických porušení práva na bezpečí a důstojnost. Toto posouzení nicméně zůstalo v rámci negativního právního rámce zakázaného „zacházení“ nebo „trestání“. Tento rámec nepřispívá vyslyšení hmotněprávního nároku na život v důstojnosti, bezpečí a inkluzi, kterého se domáhají lidé se zdravotním postižením nebo ženy prchající před násilím, kteří nevidí naplnění svých lidských práv pouze ve svobodě od zacházení nebo trestání, ale zásadněji v právu na místo k životu v důstojnosti a bezpečí.

38. Podobný paradox vyvstal při posuzování bezdomovectví, které bylo důsledkem nuceného vystěhování a demolice bydlení, podle Mezinárodního paktu o občanských a politických právech. Katastrofické dopady bezdomovectví na právo na život byly označeny za porušení lidských práv, avšak pouze v kontextu zásahu do obydlí člověka. Pozitivním závazkům státu řešit podmínky hrubě nevyhovujícího bydlení s cílem chránit a zajistit právo na život nebyla věnována pozornost. V Georgopoulos a další proti Řecku (viz CCPR/C/99/D/1799/2008) Výbor posuzoval případ romské rodiny, žijící na sídlišti bez přístupu k elektřině nebo kanalizaci a s pouze dvěma kohoutky na tekoucí vodu pro celé sídliště. Poradce premiéra pro kvalitu života sídliště popsal jako nejhorší v Řecku a jako „urážku naší humanity“ (ibid., odst. 2.1). Od všech pokusů zlepšit životní podmínky komunity nebo přemístit rezidenty na lepší sídliště bylo z důvodu nepřátelství vůči Romům upuštěno. Když rodina Georgopoulosových na určitou dobu opustila svůj hangár, z důvodu hledání sezónního zaměstnání, místní úředníci jej zbourali a znemožnili zbudování náhrady. Výbor shledal, že demolice hangáru stěžovatelů a zabránění konstrukci nového domova vyústily v porušení článků 17 (zásah do obydlí), 23 (ochrana rodiny) a 27 (právo užívat svou kulturu).

39. V kontextu článku 17 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, který zakazuje svévolný nebo nezákonný zásah do soukromí, rodiny, obydlí nebo korespondence, Výbor uznal některé prvky práva na odpovídající bydlení podle Paktu. Shledal, že ukončení nájmu z důvodu nepřítomnosti v zemi je svévolné, a proto odporuje článku 17 (viz CCPR/C/112/D/2068/2011), a že bydlení zkonstruované bez formálního povolení na obecním vlastnictví by mělo být uznáno jako „obydlí“ a chráněno před nezákonnými zásahy (viz CCPR/C/106/D/2073/2011). Výbor rovněž uznal devastující dopady nuceného vystěhování rodin a komunit a stanovil, že toto by nemělo být dovoleno, pokud to bude vyúšťovat v bezdomovectví (ibid.). V konkurujícím stanovisku k případu Georgopoulos poznamenal člen Výboru pro lidská práva, Fabián Salvioli, že rozhodnutí Výboru v tomto případě uznalo princip vzájemné provázanosti a nedělitelnosti práv a je konzistentní s „trendem odklánět se v současném mezinárodním právu lidských práv od fiktivního a umělého rozdělení práv do ‘kategoríí’“ (CCPR/C/99/D/1799/2008, odst. 3).

40. Přesto negativní rámec, v němž Výbor pro lidská práva vyjádřil vzájemné se přibližování mezi právy v Mezinárodním paktu o občanských a politických právech a právu na přiměřené bydlení, pokračuje v omezování odpovědnosti státu na situace, v nichž je bezdomovectví důsledkem konání státu, jako je vyhoštění nebo nucené vystěhování. Umožňuje státům beztrestně ignorovat své závazky řešit životní podmínky, jako jsou ty v romských osadách v případě Georgopoulos, popsané jako „urážka naší humanity“. To znamená, že dítě, které se stane bezdomovcem z důvodu vyhoštění nebo nuceného

vystěhování, je považováno za oběť porušení práv a má nárok na účinnou nápravu, zatímco u dítěte, které se do stejných podmínek bezdomovectví narodí, tomu tak být nemusí. Stěžejní proto je, aby se porušení neomezovala na podmínky přímého „zásahu“. Ti, jimž bylo odepřeno jejich právo na život z důvodu podmínek socioekonomického strádání, musí mít rovněž právo na účinnou nápravu.

41. Odmítání projednávat kategorii nároků vyplývajících z práva na život, které vyvstávají z důvodu systematické nouze, jako je bezdomovectví, rozhodovat o ní a poskytovat nápravu má obrovské následky, které jdou za monitorovací systém naplňování úmluv OSN. To posiluje praxi negativních práv, což vede k tomu, že v mnoha jurisdikcích se pokračuje v odpírání přístupu ke spravedlnosti v případě mnoha z nejvážnějších porušení práva na život. Rámec negativních práv často omezuje typy případů, u nichž budou mít oběti přístup k právnímu zástupci, ovlivňuje argumenty, které právníci budou pravděpodobně rozvíjet, determinuje případy, které budou soudy pravděpodobně projednávat, a omezuje nápravu, které by se oběti mohly domáhat a která by jim mohla být přiznaná.

42. Rámec negativních práv rovněž formuje politické a veřejné odpovědi na bezdomovectví a neodpovídající bydlení. Pokud systematické bezdomovectví a hrubě neodpovídající bydlení nebudou považována za porušení lidských práv ze strany soudů a pokud jim nebude věnována rovnocenná pozornost těch, kteří na mezinárodní úrovni poskytují zdroje na lidská práva, médií, nevládních organizací a lidskoprávních orgánů, bude těžké na politické i společenské úrovni dosáhnout opatření, která budou založena na právech. Na druhé straně, pokud se soudy a lidskoprávní orgány budou opravdu zabývat prožitými zkušenostmi těch, kteří jsou bez domova nebo slušného bydlení, mohou v politické oblasti působit mobilizačně pro advokační aktivity, založené na právech.

IV. Směrem k více inkluzivnímu pojetí práva na život a práva na odpovídající bydlení

A. Návrh Obecného komentáře Výboru pro lidská práva č. 36 o právu na život

43. Tvorba nového Obecného komentáře Výboru pro lidská práva (č. 36) o právu na život poskytuje významnou příležitost k opětovnému zdůraznění závazku k více inkluzivnímu pojetí práva na život. Výbor přijal návrhy mnoha organizací občanské společnosti, stejně jako návrhy bývalých zvláštních zpravodajů, zdůrazňující nedělitelnost a vzájemnou provázanost práva na život s právem na odpovídající bydlení, jídlo, zdraví a dalšími hospodářskými, sociálními a kulturními právy, a volající po nutnosti přijetí pozitivních opatření, která by se zaměřovala na systematická porušení.³⁷ Výbor si rovněž štědře vyšetřil čas, aby se setkal se zvláštní zpravodajkou a společně diskutovaly zvláštní vztah mezi právem na život a právem na odpovídající bydlení.³⁸

44. Předběžný návrh Obecného komentáře č. 36 z října 2015, vypracovaný Výborem, zahrnuje prvky, které mohou položit základy pro obnovený závazek k více rozšiřujícímu přístupu a uznání pozitivních opatření, který byl popsán v Obecném komentáři Výboru č. 6 o právu na život. Návrh například opětovně zdůrazňuje, že článek 6 zakládá závazky k přijetí strategií a programů – jejichž složky by měly být dlouhodobé – které by se měly

³⁷ Několik příspěvků z perspektivy hospodářských, sociálních a kulturních práv od bývalých zvláštních zpravodajů pro právo na bydlení, zdraví, vodu a kanalizaci, jídlo a extrémní chudobu, a od nevládních organizací, dostupné z: www.ohchr.org/EN/HRBodies/CCPR/Pages/WCRightToLife.aspx.

³⁸ Neformální setkání, Ženeva, 11. července 2016.

zaměřovat na extrémní chudobu, bezdomovectví a další systematická zbavování práva na život. Uznává, že právo na život zahrnuje „právo na důstojný život“, přičemž se odkazuje na slavné rozhodnutí Interamerického soudu o právu na život dětí ulice.³⁹ Návrh směřuje státy k tomu, aby „usilovaly o usnadnění a prosazení přiměřených podmínek pro důstojnou existenci každého člověka“.

45. Tyto posuny směrem k více inkluzivnímu paradigmatu jsou nicméně negovány v dalších částech návrhu komentáře. Komentář uvádí, že navzdory tomu, že článek 6 obsahuje jak krátkodobé, tak dlouhodobé povinnosti, stížnosti uplatněné podle Opčního protokolu k Paktu se mohou týkat pouze těch prvně uvedených. Stížnosti by se měly omezit na okolnosti, v nichž je právo na život přímo porušeno konáním či opomenutím státu, nebo kdy existuje bezprostřední vyhlídka přímého porušení. Jinými slovy, návrh rozdvouje právo na život na dvě kategorie: soudně vymahatelná práva a nevymahatelné politické aspirace. Tato omezení budou pravděpodobně omezovat přístup k soudním rozhodnutím a účinným prostředkům nápravy pro ty, jejichž právo na život bylo porušeno systematickými vzorci zanedbávání, které vyžadují dlouhodobé strategie a programy.

B. Další orgány příslušné k výkladu úmluv

46. Další orgány, které monitorují naplňování úmluv, mohou rovněž sehrát stěžejní roli při rozpracování více inkluzivního pojetí práva na život. Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva je například odpovědný za interpretaci a aplikaci práva na odpovídající bydlení a dalších práv zakotvených v Mezinárodním paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech jako neoddělitelných a vzájemně provázaných práv s právem na život. Ve svém Obecném komentáři č. 7 o nucených vystěhováních Výbor poznamenal, že nucená vystěhování mohou porušovat právo na život⁴⁰, a ve svých periodických přezkumech významným způsobem přispěl k porozumění vzájemné souhry mezi právem na odpovídající bydlení a právem na život.

47. Za zvláštní zmínku stojí uznání, které učinil Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva o tom, že implementace práva na odpovídající bydlení v národním právu se často musí spoléhat na soudy a vlády, které uznají, že právo na život je neoddělitelné od práva na bydlení a dalších socioekonomických práv. Výbor zdůraznil, že za podmínek, kdy právo na odpovídající bydlení nepoživá výslovné ústavní ochrany, avšak právo na život ano, musí vlády a soudy interpretovat právo na život tak, aby zajišťovalo účinné prostředky nápravy pro práva zakotvená v Paktu (viz E/C.12/CAN/CO/6, odst. 5 a 6).

48. Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva implicitně vyšel ze vzájemné provázanosti práva na život a práva na odpovídající bydlení, když vymezil zbavení práv, která musí být řešena prioritně. Výbor aplikovat koncept „minimálního základního obsahu“ práv, který byl představen v Obecném komentáři č. 3, aby vymezil „minimální základní úroveň“ práv zakotvených v Paktu, jako jsou základní potraviny nebo základní přístřeší. Výbor uvedl, že v podmínkách systematického zbavení těchto základních úrovní „stát zřejmě selhává v naplňování svých závazků vyplývajících z Paktu“.

49. Koncept „minimálního základního obsahu“ vyvolal nemalou debatu a diskuzi.⁴¹ Některé soudy vyjádřily pochybnosti o jeho praktické implementaci.⁴² Přesto existuje

³⁹ Interamerický soud pro lidská práva, *Case of “Street Children” (Villagrán-Morales et al.) v. Guatemala*, rozsudek ze dne 19. listopadu 1999, odst. 144.

⁴⁰ Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva, Obecný komentář č. 7 (1997), odst. 4.

⁴¹ Sandra Liebenberg, “Socioeconomic rights: revisiting the reasonableness review/minimum core debate”, in Stu Woolman and Michael Bishop, eds., *Constitutional Conversations* (Pretoria University Law Press, 2008).

obecná shoda, že pokud je značné množství lidí zbaveno základních životních nutností, vyžadují taková porušení naléhavě řešení. Podle názoru zvláštní zpravodajky důraz na vzájemný průnik práva na život a práva na odpovídající bydlení s cílem identifikovat potřeby, na které je třeba se naléhavě zaměřit, pomůže vyjasnit závazky států řešit ta nejzávažnější zbavení, a to i v situaci nedostatku zdrojů. Takový přístup nevyžaduje, aby byly činěny pokusy o definování univerzálně aplikovatelných minimálních požadavků odpovídajícího bydlení a namísto toho bude vycházet spíše z kontextuálního posouzení prožitých zkušeností, týkajících se základních lidskoprávních hodnot.

50. Podle článku 6 Úmluvy o právech dítěte smluvní strany uznávají vrozené právo na život každého dítěte a závazek zajistit v maximální možné míře přežití a rozvoj dítěte. Předseda výboru, který Úmluvu tvořil, vysvětloval toto unikátní ustanovení tak, že zatímco přístup k právu na život v dalších úmluvách byl více negativní, přístup výboru by měl být pozitivní a zohledňovat ekonomické, sociální a kulturní podmínky.⁴³

51. Ve svých periodických přezkumech Výbor pro práva dítěte spojil práva na život, přežití a rozvoj s právem na odpovídající bydlení a ochranou dětí před nucenými vystěhováním, zvláště pokud by mohla vést k bezdomovectví (viz CRC/C/IDN/CO/3-4).⁴⁴ Výbor se rovněž věnoval zvláštní zranitelnosti dětí ulice, pokud jde o porušení práva na život a vysokou míru sebevraždy (viz CRC/C/FJI/CO/2-4). Výbor vymezil právo na život jako klíčové ustanovení v návrhu obecného komentáře o dětech ulice.⁴⁵

52. Právo na život a důstojnost jsou klíčovými hodnotami Úmluvy o právech osob se zdravotním postižením. Článek 3 uvádí, že účelem Úmluvy je prosazovat respekt k vrozené důstojnosti lidí se zdravotním postižením. Článek 10 činí specifický odkaz na pozitivní závazky vztahující se k právu na život. Stanoví povinnost, aby smluvní státy znovu uznaly, že každá lidská bytost má vrozené právo na život a že [státy] musí přijmout nezbytná opatření, aby zajistily jeho účinnou realizaci lidmi se zdravotním postižením na rovnoprávném základě s ostatními. Všechny články Úmluvy musí být interpretovány způsobem, který je souladný s těmito základními hodnotami, včetně článku 9 (přístupnost), článku 11 (situace ohrožení a humanitární krize), článku 19 (nezávislý život a začlenění do běžné společnosti) a článku 28 (přiměřená životní úroveň a sociální ochrana).

53. Výbor pro práva osob se zdravotním postižením se teprve začal vypořádávat se stížnostmi, jejichž předmětem jsou otázky hrubě neodpovídajícího bydlení, nedostatek podpory pro život v běžné společnosti, institucionalizace a nedostatek přístupného bydlení, které charakterizují bytové podmínky milionů lidí se zdravotním postižením. Ve svých periodických přezkumech Výbor nicméně zdůraznil význam závazků států přijmout pozitivní kroky za účelem implementace inkluzivních, účinných strategií k realizaci práva na bydlení a sociální ochrany a za účelem řešení zvláštních otázek, týkajících se žen, migrantů a mladých lidí se zdravotním postižením.

54. Článek 9 Mezinárodní úmluvy o ochraně práv migrujících pracovníků a členů jejich rodin zakotvuje, že právo na život migrujících pracovníků a členů jejich rodin musí být chráněno zákonem. Výbor pro práva migrujících pracovníků obrátil pozornost k porušení práva na život v kontextu nuceného vystěhování migrantů z veřejného parku v Buenos Aires, které vedlo ke dvěma úmrtím (viz CMW/C/ARG/CO/1, odst. 19).

⁴² Ústavní soud Jižní Afriky, *Minister of Health and Others v. Treatment Action Campaign and Others*, rozsudek ze dne 5. července 2002.

⁴³ Sharon Detrick, *A Commentary on the United Nations Convention on the Rights of the Child* (The Hague, the Netherlands, Martinus Nijhoff Publishers, 1999).

⁴⁴ CRC/C/IDN/CO/3-4.

⁴⁵ Výbor pro práva dítěte, "Návrh obecného komentáře o dětech ulice" dostupný z: www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/ChildrenInStreetSituations.aspx.

55. Výbor pro odstranění diskriminace žen měl příležitost řešit v rámci své rozhodovací činnosti závazky smluvních států v kontextu ohrožení žen, které je spojeno s nedostatkem bydlení. V případě Ms. A. T. proti Maďarsku Výbor řešil případ ženy s dvěma dětmi, která byla brutálně bita svým manželem a obávala se o svůj život. Nemohla se přestěhovat na ubytovnu, protože tam nebyl žádný prostor, v němž by mohla ubytovat své dítě, které mělo zdravotní postižení. Národní soudy odmítly přiznat A. T. vlastnická práva k jejímu domovu s tím, že vlastnická práva náležejí jejímu manželovi. Výbor shledal, že lidská práva žen na život a na fyzickou i psychickou integritu nemohou ustupovat jiným právům, včetně právu vlastnit majetek a právu na soukromí. Výbor doporučil Maďarsku přijmout pozitivní opatření za účelem nápravy situace A. T., obecněji zajistit vyšší ochranu žen a zajistit A. T. bezpečný domov, ve kterém bude žít se svými dětmi, stejně jako podporu v péči o děti, právní pomoc a nápravu porušení jejich práv.⁴⁶

56. Dalším bohatým zdrojem pro porozumění právu na život a právu na odpovídající bydlení v mezinárodním právu lidských práv je článek 7 Deklarace práv domorodého obyvatelstva OSN. Uvádí, že příslušníci domorodého obyvatelstva „mají právo na život, fyzickou a psychickou integritu, svobodu a osobní bezpečí“ a že domorodé obyvatelstvo má „kolektivní právo na život ve svobodě, míru a bezpečí jako svébytné národy“. Rozvoj a aplikace těchto práv má potenciál posílit porozumění sociálním rozměrům práva na život a vzájemné souhry mezi kolektivními a individuálními rozměry tohoto práva; může rovněž přinést odpověď na porušování práv k půdě, územím a zdrojům.

C. Regionální judikatura

57. Prostřednictvím své judikatury za více než dvě desetiletí rozpracoval Interamerický soud pro lidská práva koncept *vida digna* (právo na důstojný život) v kontextu článku 4 (právo na život) Americké úmluvy o lidských právech. Tento koncept byl prvně zmíněn v přelomovém rozhodnutí soudu v „Děti ulice“ (Villagrán Morales et al.) proti Guatemale,³⁹ a je možné, že nikde jinde není ani výstižněji formulován:

Právo na život je základním lidským právem a výkon tohoto práva je stěžejní pro výkon všech dalších lidských práv. Pokud není respektováno, všechna práva ztrácí význam. Kvůli zcela zásadní povaze práva na život je restriktivní přístup nepřipustný. Ve své podstatě základní právo na život zahrnuje nikoli pouze právo každé lidské bytosti nebýt svévolně zbaven svého života, ale rovněž právo na to, že jí nebude bráněno v přístupu k podmínkám, které garantují důstojnou existenci. Státy mají povinnost garantovat vytvoření nezbytných podmínek, aby nedocházelo k porušení tohoto základního práva, a zvláště povinnost zabránit svým orgánům před jeho porušováním.

58. Soud aplikoval princip *vida digna* v řadě dalších kontextů, včetně nároků domorodého obyvatelstva na půdu jejich předků. Např. v *Sawhoyamaxa* proti Paraguayi byla domorodá komunita přesídlena ze své půdy a odkázána na život podél cesty. Bez přístupu k odpovídajícímu bydlení a základním službám, včetně pitné vody, kanalizace a zdravotní péče, mnoho lidí zemřelo z důvodu onemocnění spojených s přemístěním a bezdomovectvím, kterým bylo možné předejít. Soud shledal porušení práva na život ve světle fyzických podmínek, v nichž členové komunity *Sawhoyamaxa* žili a stále žijí, stejně jako ve světle úmrtí několika lidí v důsledku těchto podmínek.⁴⁷

⁴⁶ Výbor pro odstranění diskriminace žen, stížnost č. 2/2003, *Ms. A. T. v. Hungary*, 26. Ledna 2005.

⁴⁷ Interamerický soud pro lidská práva, *Case of the Sawhoyamaxa Indigenous Community v. Paraguay*, rozsudek ze dne 29. Března 2006.

59. Podobné přístupy byly přijaty v africkém systému. V Prétorijské Deklaraci hospodářských, sociálních a kulturních práv se smluvní státy Africké charty lidských práv a práv národů shodly, že socioekonomická práva, včetně práva na bydlení, musí být v Chartě čteny ve světle odkazů na právo na život, když uvedly:

Sociální, hospodářská a kulturní práva výslovně zakotvená v Africké chartě, čtena společně s dalšími právy v Chartě, jako je právo na život a respekt k vrozené lidské důstojnosti, v sobě zahrnují uznání dalších hospodářských a sociálních práv, včetně práva na přístřeší, práva na základní výživu a práva na sociální ochranu.⁴⁸

Prétorijská deklarace vyšla z rozhodnutí Africké komise pro lidská práva a práva národů v případě Social and Economic Rights Action Center a Center for Economic and Social Rights proti Nigérii. Komise shledala, že degradace životního prostředí „učinila ze života v Ogonilandu noční můru“ a že zničení půdy a farem „ovlivnilo život společnosti Ogoni jako takové“. Komise uzavřela, že „nezákladnějším ze všech lidských práv, právo na život, bylo porušeno“.⁴⁹

60. Evropský výbor pro sociální práva soustavně zdůrazňuje, že „právo na přístřeší je úzce spojeno s právem na život a právem na respekt k lidské důstojnosti každého člověka“.⁵⁰ V tomto kontextu konstatoval porušení práv spočívajících nejen v konání státu, jako jsou nucená vystěhování, ale rovněž vydal dalekosáhlá rozhodnutí, která se týkala systematických porušení, a zdůraznil závazky vytvořit a implementovat národní strategie a legislativu, která by řešila bezdomovectví a neodpovídající bydlení.⁵¹

61. Evropský soud pro lidská práva zaujal k právu na život poněkud restriktivnější přístup. To lze přičítat skutečnosti, že je vázán zněním článku 2 Evropské úmluvy o lidských právech, který odkazuje na zbavení práva na život, které je úmyslné, a naznačuje, že primárně dopadá na užití síly ze strany státu. I v rámci těchto hranic Soud nicméně dovodil, že článek 2 je jedním z nejzákladnějších ustanovení Úmluvy a „zavazuje stát nejen zdržet se úmyslného či nezákonného zbavení života, ale rovněž přijmout odpovídající kroky za účelem ochrany životů těch, kteří se nachází pod jeho jurisdikcí“.⁵² V případě Öneriyıldız proti Turecku⁵³ Soud shledal, že selhání orgánů učinit vše v rámci jejich pravomocí, aby ochránily obyvatele neoficiálního sídliště blízko skládky odpadků před bezprostředním a známým rizikem exploze methanu, vedlo k porušení práva na život.

D. Národní judikatura

⁴⁸ Africká komise pro lidská práva a práva národů, Prétorijská deklarace hospodářských, sociálních a kulturních práv v Africe (2004), odst. 10.

⁴⁹ Africká komise pro lidská práva a práva národů, *Social and Economic Rights Action Center and Center for Economic and Social Rights v. Nigeria*, 27. říjen 2001, odst. 67.

⁵⁰ Evropský výbor pro sociální práva, *European Roma and Travellers Forum proti Francii*, stížnost č. 64/2011, rozhodnutí o meritě, 24. ledna 2012, odst. 126, a *Conference of European Churches (CEC) proti Nizozemí*, stížnost č. 90/2013, 21. ledna 2013.

⁵¹ Viz např. Evropský výbor pro sociální práva, *European Federation of National Organisations Working with the Homeless (FEANTSA) proti Francii*, stížnost č. 39/2006, rozhodnutí o přijatelnosti, 19. března 2007, a *European Roma Rights Centre proti Bulharsku*, stížnost č. 31/2005, rozhodnutí o meritě, 18. října 2006.

⁵² Evropský soud pro lidská práva, *L.C.B. proti Spojenému království* (14/1997/798/1001), rozsudek ze dne 9. června 1998, odst. 36.

⁵³ Evropský soud pro lidská práva, *Öneriyıldız proti Turecku*, stížnost č. 48939/99, rozsudek ze dne 30. listopadu 2004.

62. Zkušenosti z národní úrovně naznačují, že právo na odpovídající bydlení je neúčinněji nárokováno a soudně vymáháno, když je spojeno s právem na život nebo jinými základními lidskoprávními principy. I v jurisdikcích, v nichž je právo na odpovídající bydlení uznáno jako samostatně stojící právo, účinné nárokování a soudní vymáhání tohoto práva se běžně opírá o uznání jeho přirozeného spojení s důstojností a právem na život. Ústavní soud Jižní Afriky například opustil nesmělý přístup k soudnímu rozhodování a sám sebe zavázal posuzovat přiměřenost pozitivních opatření přijatých vládami, když byl konfrontován s „netolerovatelnými podmínkami“, v nichž žily Irene Grootboom a její komunita (pod plastovými plachtami na sportovních hřištích bez vody nebo kanalizace), které byly v příkrém kontrastu s ústavními hodnotami, rovností a svobodou.⁵⁴

63. Navzdory skutečnosti, že Ústava Indie odděluje právo na život jako soudně vymahatelné právo od práva na bydlení jako politického směřování, Nejvyšší soud Indie uznal nemožnost oddělení dvou práv již v roce 1981, když uvedl:

Právo na život zahrnuje právo žít s lidskou důstojností a vše, co s tím souvisí, konkrétně základní životní potřeby, jako je odpovídající výživa, ošacení a přístřeší a zařízení pro čtení, psaní a vyjadřování sebe sama různými formami, svobodně se pohybovat, stýkat se a propojovat se bližními.⁵⁵

Tento případ byl následován počtem klíčových rozhodnutí, včetně případu *Olgy Tellis*, ve kterém bylo výslovně uznáno, že právo na živobytí tvoří integrální součást práva na život; případ *Shantistar Builders Society*, ve kterém bylo dovozeno, že právo na život „do svého rozsahu zahrnuje přiměřené ubytování, v němž lze žít“;⁵⁶ a *Chameli Singh proti Státu U. P.*, ve kterém byly posuzovány závazky státu podle Všeobecné deklarace lidských práv a Mezinárodního paktu o hospodářských, sociálních a kulturních právech a bylo konstatováno, že „k právu na přístřeší, pokud je považováno za stěžejní podmínku pro právo žít, by mělo být přístupováno jako k právu, které je garantováno jako základní“.⁵⁷

64. V některých z rozsudků Nejvyššího soudu Indie je jedinečná kvalita empatie, humanity a závazku ke spravedlnosti, a to když se soud zabýval realitou, ve které stěžovatelé žijí, aby posoudil, zda bylo porušeno jejich právo na život. Interpretaci práva na život tak, že toto zahrnuje právo na bydlení, soudy reagovaly na společenská hnutí a současně jednaly jako katalyzátor politické inkluze. Tyto rozsudky jsou pozoruhodné pro svou schopnost přivést k životu ústřední cíl Charty Organizace spojených národů, Všeobecné deklarace lidských práv a Vídeňské deklarace a Akčního programu.

65. Nová Ústava Keni (2010) zahrnuje jak právo na život, tak právo na přístupné a odpovídající bydlení jako soudně vymahatelná práva. Keňské soudy dovodily integrované pojetí vztahu mezi oběma právy podle nové Ústavy. V případě *Garissa* byla např. podána stížnost jménem 1 122 lidí, kteří byli brutálně vystěhováni z území, které obývali od 40. let 20. století. Vrchní soud dovodil, že Ústava Keni uznává všechna lidská práva jako soudně vymahatelná, přičemž poukázal na to, že „lidem žijícím bez uspokojení svých základních životních potřeb je odepřena lidská důstojnost, svoboda a rovnost“.⁵⁸ Soud shledal, že nucená vystěhování porušila právo na život a právo na odpovídající bydlení, a vydal soudní

⁵⁴ Ústavní soud Jižní Afriky, *Government of the Republic of South Africa and Others v. Grootboom and Others*, rozsudek ze dne 4. října 2000.

⁵⁵ Nejvyšší soud Indie, *Francis Coralie Mullins v. the Administrator, Union Territory of Delhi and Others*, rozsudek ze dne 13. ledna 1981.

⁵⁶ Nejvyšší soud Indie, *Shantistar Builders v. Narayan Khimalal Totame*, (1990) 1 SCC 520, odst. 9.

⁵⁷ Nejvyšší soud Indie, *Chameli Singh v. State of U.P.*, 1996 (2) SCC 549, rozsudek ze dne 15. prosince 1995.

⁵⁸ Vrchní soud Keni, *Ibrahim Sangor Osman and Others v. the Hon. Minister of State for Provincial Administration and Internal Security and Others*, ústavní stížnost č. 2 z 2011, rozsudek ze dne 16. listopadu 2011.

příkaz, zavazující stát navrátit stěžovatele na jejich území a rekonstruovat jejich domovy nebo jim poskytnout alternativní bydlení a další zařízení. Podobně v případě Santrose Ayuma, který se týkal jiného širokého nuceného vystěhování, Vrchní soud shledal, že nucená vystěhování, k nimž dochází bez smysluplného zapojení těch, kterých se týká, a které není doprovázeno poskytnutím náhradního ubytování, porušuje právo na život a na odpovídající bydlení. Soud trval na tom, aby plány přemístění byly v souladu s právem na důstojný život.⁵⁹

66. Ústavní soud Kolumbie učinil rovněž významné posuny v pojetí propojení práva na život s právem na odpovídající bydlení. Ve svém historickém rozhodnutí T-025 o ústavních závazcích řešit potřeby vnitrostátně přemístěných osob Ústavní soud konstatoval, že právo na život vyžaduje pozitivní opatření, z nichž mnoho může být implementováno jedinečně během určité doby a která se budou zaměřovat na potřeby vnitrostátně přemístěných osob v oblastech bydlení, přístupu k produktivním projektům, zdravotní péči, vzdělání a humanitární pomoci.⁶⁰

V. Cesta kupředu: závěry a strategická doporučení

67. Posuny v pojetí práva na život a práva na odpovídající bydlení regionálními orgány a národními soudy poskytuje solidní platformu pro opětovně sloučený přístup k těmto právům na mezinárodní úrovni, v souladu s principy univerzality, nedělitelnosti a vzájemné provázanosti. Ještě důležitější je, aby nároky nositelů práv, kteří propojení mezi právem na život a právem na odpovídající bydlení prožívají, byly vyslyšeny a aby na ně bylo reagováno. Mezinárodní systém lidských práv musí směřovat k více inkluzivnímu pojetí těchto práv a ne tomuto směřování bránit.

68. Výchozím bodem pro pojetí rozsahu práva na život by mělo být to, k čemu jsou nositelé práv oprávněni, nikoli příčina toho, proč jsou toho zbavení. Bezdomovectví a hrubě neodpovídající bydlení může být důsledkem konání směřujícího k vysídlení nebo vyhoštění, ale rovněž důsledkem nečinnosti – selhání řešit dlouhodobé systémové vzorce sociálního vyloučení a strádání. Prožívaná nouze je nicméně v podstatě stále stejná: onemocnění, kterým lze předcházet, zkrácená doba dožití a zbavení důstojnosti a bezpečí.

69. Posouzení, zda stát porušil práva za daných okolností, neznamená pouze uvážít, jestli konání státu vedlo ke zbavení života, ale rovněž a zásadněji zda existovaly kroky, které by předcházely takovému zbavení a jejichž přijetí bylo možné po státu rozumně požadovat. Některá porušení práva na život a odpovídající bydlení mohou být předmětem bezprostřední nápravy; jiná mohou vyžadovat dlouhodobá řešení, avšak přístup ke spravedlnosti musí být zajištěn v obou případech a právo na život i právo na odpovídající bydlení musí být realizovány.

70. Zužování práva na život na rámec negativních práv zbavil miliony již znevýhodněných jednotlivců plné ochrany tohoto základního práva. V mnoha národních kontextech právo na bydlení nemusí být zakotveno v zákoně a není tak možné se jej přímo domáhat, zatímco právo na život je, zdá se, ukotveno ve většině ústav. V tomto kontextu může úzká interpretace práva na život bránit někomu, kdo je bez domova nebo kdo trpí vážnými nevhodnými bytovými podmínkami, aby vůbec uplatnil jakýkoli lidskoprávní nárok. Na druhé straně, tam, kde právo na odpovídající

⁵⁹ Vrchní soud Keni, *Satrose Ayuma and Others v. the Registered Trustees of the Kenya Railways Staff Retirement Benefits Scheme and Others*, stížnost č. 65 z 2010, rozsudek ze dne 26. srpna 2013.

⁶⁰ Ústavní soud Kolumbie, rozhodnutí T-025 z 2004, dostupné ve španělštině z: www.corteconstitucional.gov.co/relatoria/2004/t-025-04.htm.

bydlení je výslovně chráněno jako samostatně stojící ústavní právo, je účinněji vymáháno před soudy, pokud je spojeno s právem na život. Toto propojení umožňuje soudům lépe posoudit, zda byly alokovány odpovídající zdroje a zda byla přijata přiměřená opatření v souladu se základními lidskoprávními hodnotami.

71. Padesát let po rozdělení mezinárodních lidských práv do dvou paktů se Organizace spojených národů nachází v dobrém postavení na to, aby obnovila jednotný a inkluzivní pojetí lidských práv a aby konstatovala, že právo na život zahrnuje právo na místo k životu v důstojnosti a bezpečí, ve svobodě od násilí. Výbor pro lidská práva má příležitost uvést toto integrované pojetí práva na život v rámci pokračující přípravy svého Obecného komentáře č. 36. Výbor pro hospodářská, sociální a kulturní práva má příležitost zdůraznit vazbu mezi právem na život a právem na odpovídající bydlení při posuzování prožitých zkušeností podle svého Opčního protokolu. Další orgány monitorující naplňování úmluv mají příležitost zajistit, že pojetí práva na život a práva na odpovídající bydlení bude ovlivněno zkušenostmi a jedinečnými nároky lidí se zdravotním postižením, žen, dětí, migrantů, rasových menšin a domorodého obyvatelstva, mimo jiné.

72. Opravdového opětovného sloučení práva na život a práva na odpovídající bydlení lze nicméně dosáhnout jedině světovou akcí, vedenou státy, zahrnující jejich zákonodárné sbory a soudy, lidskoprávními orgány a občanskou společností.

73. Státy musí řešit otázky neodpovídající bydlení a bezdomovectví a pojmenovat je jako základní lidskoprávní problémy spojené s právem na život – v národním právu a politických a v mezinárodních iniciativách, včetně Agendy pro udržitelný rozvoj 2030 a Nové agendy pro města. Státy rovněž musí podniknout svědomitý přezkum legislativy, soudní praxe a veřejných politik, aby zajistily, že právo na život nebude omezeno na rámec negativních práv. Státy musí formálně uznat, že právo na život zahrnuje právo na místo k životu v důstojnosti a bezpečí, ve svobodě od násilí, a zajistit přístup ke spravedlnosti pro všechny oběti porušení práva na život, včetně těch spojených s bezdomovectvím a neodpovídajícím bydlením. Vlády musí zajistit účinnou integraci bytové politiky a sociální ochrany s lidskoprávním rámcem, mechanismy a institucemi tak, aby bytová politika byla správně vystavěna na implementaci základních lidskoprávních závazků a aby byl přístup ke spravedlnosti byl inkorporován do tvorby programu a jeho implementace.

74. Národní lidskoprávní orgány by se měly společně zavázat k opuštění nesprávného rozdělení práv do dvou kategorií a revidovat své mandáty a programy, aby zajistily, bude věnována plná pozornost porušením práva na život, ke kterým dochází v souvislosti se socioekonomickým strádáním, včetně bezdomovectví a neodpovídajícího bydlení.

75. Lidskoprávní organizace a poskytovatelé finančních prostředků na ochranu lidských práv by měly provést audity svých priorit a programů zaměřené na posouzení toho, zda jsou dostatečná pozornost a zdroje věnovány těm, jejichž právo na život a právo na bydlení bylo porušeno. Více pozornosti by mělo být věnováno posouzení, zda státy přijaly přiměřená opatření reagující na systémová porušení práva na bydlení a práva na život. Strategická litigace a další iniciativy by měly být rozvíjeny a zabezpečeny zdroji, aby mohly na systematickém základě prosazovat lepší uznání, posílení a ochranu nároků práv těch, kteří žijí v extrémní chudobě a hrubě nevyhovujícím bydlení, nebo kteří jsou bez domova.